

Karol Dzugas a kol.

ZA DVA HARSCE NAŠEJ REČI

Vyšnoslavkovský nárečový nie iba slovník

Vyšše päťtisíc nárečových slov a zaužívaných slovných spojení

od a, A

agnušek

po ž, Ž

Žim

2. – rozšírené a pozmenené vydanie

Vyšný Slavkov, 2025

„Hovoriť po slovensky správne spisovne je chvályhodné. Dopúšťajú sa však chyby všetci tí, ktorí v hovorovom styku s rodákmi a blízkymi používajú výlučne spisovnú slovenčinu. Týmto spôsobom totiž nevedomky diskriminujú nárečie svojho rodiska, ktoré je s ostatnými nárečiami rovnocennou súčasťou nášho národného jazyka.“

Karol Dzugas

ZA DVA HARSCE NAŠEJ REČI

Vyšnoslavkovský nárečový nie len slovník

Autor: Mgr. Karol Dzugas

Spoluautori: Ing. Kamil Hudák, Ing. Ondrej Kolačkovský, Mgr. Ján Tokár

Recenzia: Doc. PhDr. Miroslava Gavurová, PhD., Mgr. Katarína Nádaská, PhD.

Jazyková úprava: Mgr. Anton Oberhauser

Ilustrácie: Ján Dzugas

Sadzba, grafická úprava, obálka: Dalibor Smolík, Cassonic, s.r.o.

Tlač: Tlačiareň Svidnícka, s.r.o., Svidník, Čat. Nebiljaka 121/18

Vydavateľ: KST Smrekovica – Kamilky Vyšný Slavkov

Náklad: 350 ks

Objednávky a distribúcia: karoldzu@gmail.com MT: 0905 472 426

Fotografie na obálke: na prednej strane obraz neznámeho autora zo Spiša z prvej štvrtiny 20. storočia; na zadnej strane záber toho istého miesta vyhotovený o jedno storočie neskôr (2024)

Rok vydania: 2025

ISBN: v riešení

OBSAH

Obsah	3	Jak nas chceŕi Brutoveňi zbombardovac ...	173
Namiesto úvodu (ohlasy čitateľov)	4	Na višetreňu u dočtora Sekeľa	174
Pod'akovanie	7	Bubnovaňe bubňara Daňka.....	174
Recenzie	9	Chto zastreľil muj pes?	175
Slovníček použitých cudzích slov a skratiek ...	12	Sinu muj, tu Počkaj	175
Kapitola I. SPISOVNÝ JAZYK		Pežeži v pecu	176
A NÁREČIA	14	Cetko, vadzme še!	176
Nárečia na Slovensku a ich členenie	16	Čarna blondina	177
Vyšný Slavkov v území, nárečie		Kačmarko, dajce totu misku het!	177
vo Vyšnom Slavkove	18	Chto perdnul? – Ten chto duchal	178
Slavkov – pôvod a význam názvu obce	22	Na šenoch	182
Ako písať a čítať po spišsky –		Jak nas dohaňala dziva šviňa	184
Jak písať a čítať po špiski	24	Jak skapala zabita šviňa	185
Pár slov o slovách v slovníku	29	Verni ľegijonar Kuba Kipikaša	187
Kapitola II. VYŠNOSLAVKOVSKO-		Ďabol, ňeskušeni bača a mudri juhas	189
SLOVENSKÝ SLOVNÍK	32	Slovné hračky detstva dnešných dôchodcov	
Slovník nárečových slov	32	a ich rodičov	190
Ku dvom harscom treca	100	Kapitola IV. SČÍTANIE OBYVATEĽSTVA	
Frazeologizmy a ich význam	141	V ROKOCH 1868 a 2021	194
Jak še s domácima džviretami a hadzinu		Cenzus Slovakia 1896	194
„rečoval'i“ našo predkove	146	Genealógia rodu Kolačkovských	
Významné cirkevné sviatky v obci		z Kolačkova	198
v miestnom jazyku	148	Spoločenské triedenie obyvateľstva obce	
Chotárne názvy v domácom nárečí	149	v 19. storočí	199
Nárečové pomenovanie sídiel v regióne	151	Sčítanie obyvateľstva, domov	
Prezývky obyvateľstva okolitých obcí	152	a bytov SR 2021	201
Čom su Slafkoveňi Mechare	154	Kapitola V. NEUVERITEĽNÉ, PO-	
Kapitola III. CO ŠE DARAZ		ZORUHODNÉ, VÝNIMOČNÉ	202
VO SLAFKOVE STALO	156	Obed na vrchole mrakodrapu	202
Pojazne kina, cirkusi a inšo, co še už		Gustáv Popovič (1880 – 1945)	203
pominulo	156	Pošta z prvej svetovej vojny došla	
Najstarše zo života, co sebe pametam	160	až po druhej	205
O dvuch miňištrantoch, furmanovi Janovi		Žiridlo kedysi a dnes	208
a zaputaním pod jadlovcom	166	Sedem slavkovských mlynov a pohnuté	
Z hodzinoh naboženstva	169	osudy mlynárov	211
Ďula, Jaňčo a nožík	169	Vodné toky vo Vyšnom Slavkove	
Odichujce pri košeňu!	170	podrobne	214
Cigan z Veľči a kuň diľino	170	Telesné pozostatky svätých v našej obci ...	216
Daj, Buch, šcesce, bratove, mojej ženi		Živé múzeum slovenskej	
sinove	172	a slovanskej identity	219
		Pamiatky Vyšného Slavkova	220

NAMIESTO ÚVODU

Začiatok každej knihy patrí spravidla autorovi, aby sa aj za spolútvorcov prihovril čitateľom s objasnením, čo ich viedlo k jej napísaniu a naznačil, v čom spočíva význam predkladanej knihy. V tomto prípade ide o knihu rodákov určenú prednostne (až skoro výlučne) našim rodákom, ich potomkom a obyvateľom Vyšného Slavkova.

Úvod druhého vydania monografie „Za dva harsce našej reči – Vyšnoslavkovský nárečový nie iba slovník“ je zámerne iný. Obrátený. Namiesto autorského príhovoru sú v tejto časti knihy vyjadrenia vás, rodákov a iných čitateľov, ku ktorým sa kniha dostala. Vybrali sme najzaujímavejšie a najvýpovednejšie z nich, ktoré boli vyslovené alebo napísané na adresu tvorcov. Sú výpoveďou o tom, ako sa naplnilo poslanie knihy, ktoré bolo formulované v úvode prvého vydania. Vybrané vyjadrenia poskytujú plastickú mozaiku spontánnych názorov, ale aj pocitov, ktoré kniha u nich vyvolala. Takéto vysvedčenie je pre všetkých, ktorí sa na tvorbe knihy podieľali, tou najväčšou satisfakciou za vynaloženú námahu.

Ďakujeme!

Karol Dzugas a spoluautori

„Veľmi pekne ďakujem za hodnotnú knihu. Stála iste mnoho úsilia. Blahoželám všetkým, ktorí sa na jej zrode podieľali.“

Mgr. Marián Džáčar, Prešov

„Odviedli ste všetci hodnotnú prácu. Kniha je skvelá, doslova som ju „zhltna“. Vrátila ma do rodného kraja a do detstva. Pobavila ma. Určite ju budem brať do rúk denne a listovať v nej znovu a znovu. Ďakujem!“

Mgr. Eva Mináriková, rod. Kolačková, Trenčín

„Môj život si vyžadoval časté sťahovanie. Vyšný Slavkov je pevný bod, ku ktorému sa môžem v spomienkach vždy vracat'. Je mi milá každá informácia o minulosti i súčasnosti tejto dediny. Ak by sa mi teraz neušiel výtláčok z tohto nákladu, rada si počkám na dotlač. Naozaj mi na knihe veľmi záleží.“

Mgr. Mária Zorvanová, rod. Paločková, Beloveža

„O novej knihe zo Slavkova som sa dozvedela dávnejšie, že má byť vydaná na sviatok sv. Michala. Tak som sa pozrela na webstránku Vyšného Slavkova a tam bola

Bartolomej Kolačkovský, Trebišov

Anna Šáriová, rod. Némethová, Jasov

Po doručení knihy: „*Tohto roku bola kniha pre starkého najcennejším narodeninovým darčekom. Bol nadchnutý aj leteckými zábermi, takto Vyšný Slavkov nikdy nevidel. Kniha je napísaná veľmi príjemne a zábavne, aj sme sa so starkovcami z chuti zasmiali.*“

PaedDr. Nika Kvaššayová, PhD., Žilina

„Slovenské Katolícke kniežatstvo sa úprimne teší z úspechu publikácie, ktoré má naozaj spracovanie na vysokej úrovni aj po výpovednej a obsahovej stránke. Nemala by chýbať v žiadnej domácnosti v našej obci a v rodinách rodákov žijúcich inde. Nech je klenotom pre miestnu ľudovú slovesnosť Výchného Slavkova a vkladom do pokladnice bohatstva a rozmanitosti slovenského národa.“

Mgr. Donát Čarnogurský, správca farnosti Vyšný Slavkov

„Pozrel som si knihu o nárečí Vyšného Slavkova. Musím povedať, že je podstatne rozsiahlejšia ako moja. Je spracovaná na vysokej úrovni. Teším sa na stretnutie a skoré dovidenia!“

Jozef Kudlovský, Sečovská Polianka
(autor knihy „Poľančansko-slovenský slovník“)

„Keďže pracujem v dialektologickom oddelení Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra, je každá takáto publikácia pre nás neoceniteľným materiálom pre našu prácu. Pošta mi doručila vzácny balíček s Vašou nádhernou knižkou. Už z prvého náhľadu je vidieť, že je urobená s veľkým rozhladom a bude neoceniteľným zdrojom pre našu prácu. Posielam Vám 3. zväzok Slovníka slovenských nárečí z roku 2021. Blahoželám

Vám i Vaším kolegom-spoluautorom k vydarenej a hod-notnej publikácii a úprimne za ňu ďakujem. “

PhDr. Dagmar Šimunová, JÚLŠ SAV Bratislava

„Publikáciu som si prešla dvakrát. Veľmi sa mi páči, najviac stať frazeologizmy. Nové vydanie si vopred objednávam. Možno by som doplnila o recepty miestnej kuchyne – tradičné jedlá aj koláče, recepty a spôsoby ľudového liečiteľstva, prípadne ľudových liečiteľov, ak boli známi.“

PhDr. Marta Čiderová, Ďurkov
(propagátorka abovského nárečia, autorka publikácií v tomto nárečí)

„Ďakujem za milé správy – ale dúfam, že v novom vydaní budú aj také jedlá, ako bola grul'ova kuľaša, tunka, bel'uše, grul'ova pul'nina alebo jedlá z karpel'och... Robíte veľmi záslužnú prácu pre rodnú dedinu, ktorú ocenia asi až budúce generácie...

Doc. PhDr. Michal Tokár, PhD.

„Každý deň čítam obidve knihy, ale pomaly. Sú úžasné, fantastické...najmä slovník. Napríklad, slovo "ta", začiatkom vety. Celý život som ňeznal, ako sa preložilo...."Ta jak ňeska?" abo "Ta dze ši bul?" Konečne ja znam. Žas bars šumŇe dzeukujem za knihy, Karol. Starosta Zemplinskej Teplici mi posiela zemplínsky slovník... To bolo nárečie, ktorým moja baba i dzedo hvarili, abo hutorili, ku mne každý dzeň...“

Timotej Kožuško, Pensylvánia, USA